

การรักษายาบาลพื้นบ้านในชนบทภาคอีสาน: ศึกษากรณี
อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

นายสถิตย์ สุขบท

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2539

ISBN 974-633-342-9

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I17009959

TRADITIONAL HEALING IN RURAL AREAS OF THE NORTHEASTERN PART
OF THAILAND: A CASE STUDY OF RATTANABURI DISTRICT,
SURIN PROVINCE

Satit Sukbot

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
For the Degree of Master of Anthropology
Department of Sociology and Anthropology
Graduate School
Chulalongkorn University
1996
ISBN 974 - 633 - 342 - 9

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การรักษาพยาบาลพื้นบ้านในชนบทภาคอีสาน : ศึกษากรณี อำเภอ
รัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์
โดย นายสถิตย์ สุขบท
ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.งามพิศ สัตย์สงวน

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษา ตามหลักสูตร ปริญญาโทมหาบัณฑิต

Handwritten signature

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ฤกษ์สุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

Handwritten signature

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุพิตรา สุภาพ)

Handwritten signature

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.งามพิศ สัตย์สงวน)

Handwritten signature

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเทศ ดินณะกุล)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

สถิตย์ สุขบท : การรักษาพยาบาลพื้นบ้านในชนบทภาคอีสาน : ศึกษากรณีอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์
(TRADITIONAL HEALING IN RURAL AREAS OF THE NORTHEASTERN PART OF THAILAND : A CASE STUDY OF
RATTANABURI DISTRICT, SURIN PROVINCE) อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.งามพิศ สัตย์สงวน, 247 หน้า. ISBN 974-633-
342-9

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ การศึกษาสถานการณ์และบทบาทของหมอยาในการรักษาพยาบาลพื้นบ้านใน
อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ โดยมีกรอบแนวคิดทฤษฎีดังต่อไปนี้ “ระบบการแพทย์” “สาเหตุการเกิดโรค” “ไสยศาสตร์
กับความเจ็บป่วย” “โหราศาสตร์ เคาระห์กรรมกับความเจ็บป่วย” แนวคิด “เรื่องธาตุ” “ระบบการแพทย์พื้นบ้าน” “หมอ
พื้นบ้าน” และ “ทฤษฎีวิวัฒนาการ” การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา คือ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม
ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้มีสมมติฐานดังนี้ :

1. ความเชื่อในสาเหตุของการเกิดโรคทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
2. ความเชื่อเรื่องผีทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
3. ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
4. ความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
5. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
6. ความเชื่อเรื่องธาตุทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
7. ความเชื่อในระบบการแพทย์พื้นบ้านทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
8. ความเชื่อในหมอพื้นบ้านทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
9. ความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
10. ประสิทธิภาพในการรักษาพยาบาลทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล
11. ประสบการณ์ในการรักษาพยาบาลทำให้ชาวบ้านไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล

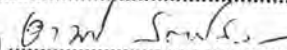
ผลการวิจัยพบว่าทุกข้อเป็นไปตามสมมติฐานยกเว้นข้อ 3 และข้อ 6 นอกจากนี้ยังพบว่าการรักษาพยาบาล
แบบพื้นบ้านยังคงมีอยู่ในชุมชนชนบทต่อไป ตราบใดที่ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าสาเหตุของการเกิดโรคเป็นเพราะอำนาจ
เหนือธรรมชาติ เมื่อมีความเชื่อดังกล่าวชาวบ้านจะไปหาหมอพื้นบ้านเพื่อการรักษาพยาบาล ดังนั้นการแพทย์สมัยใหม่ยังไม่
เป็นที่นิยมกันในชุมชนดังกล่าว

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขาวิชา มานุษยวิทยา

ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิติศ

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม -

##C430396: MAJOR SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY

KEY WORD: TRADITIONAL DOCTOR / SICKNESS / RURAL AREAS / CURE
SATIT SUKBOT : TRADITIONAL HEALING IN RURAL AREAS OF
THE NORTHEASTERN PART OF THAILAND: A CASE STUDY OF
RATTANABURI DISTRICT, SURIN PROVINCE. THESIS ADVISOR :
ASSO.PROF NGAMPIT SATSANGUAN, Ph.D. 247 pp.
ISBN 974-633-342-9

The purpose of this research was to study status and rule of "Maoya" for curing people in rural areas in Amphor Rattanakaburi, Surin Province. The Theoretical frameworks namely medical system, cause of sickness, superstition and sickness, astrology, karma and sickness, idea of essential elements, traditional medicine, traditional doctors and evolutionary theory were employed. This research was using anthropological research techniques such as participant observation in collecting data.

The hypotheses of this research were as follows:

1. The belief in caused of sickness made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
2. The belief in ghosts made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
3. The belief in sanctity made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
4. The belief in magic made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
5. The belief in astrology made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
6. The belief in essential elements made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
7. The belief in traditional medicine system made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
8. The belief in traditional doctors made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
9. The primary group relationship made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
10. The effectiveness of curing made people go to traditional doctors for cure of their sickness.
11. The experience of curing made people go to traditional doctors for cure of their sickness.

The finding of the research confirmed the hypotheses with the exception of number 3 and 6. Traditional medicine still exists in rural communities as long as people belief that caused of sickness come from supernatural power and they will go to traditional doctors for cure of their sickness. Modern medicine will not be accepted in rural communities.

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขาวิชา มานุษยวิทยา

ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต *๒/๕*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา *สมาน สุบล*

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม -

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	4
บทที่ 2 แนวคิดเชิงทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	5
แนวคิดเชิงทฤษฎี.....	5
แนวคิด"ระบบการแพทย์".....	6
แนวคิด"สาเหตุของการเกิดโรค".....	6
แนวคิด"เรื่องไสยศาสตร์กับความเจ็บป่วย".....	14
แนวคิด"เรื่องโหราศาสตร์ เกราะหักกรรมกับความเจ็บป่วย".....	19
แนวคิด"เรื่องธาตุ".....	22
กรอบแนวคิดระบบการแพทย์พื้นบ้าน.....	28
หมอพื้นบ้าน.....	29
แนวคิดและทฤษฎีวิวัฒนาการ.....	35
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	37
งานวิจัยในต่างประเทศ.....	38
งานวิจัยในประเทศไทย.....	41
แผนภูมิกรอบแนวคิดในการศึกษา.....	46
สมมติฐานการวิจัย.....	47
นิยามศัพท์.....	48
ระเบียบวิธีวิจัย.....	50

	หน้า
บทที่ 3 สภาพทั่วไปของตำบลธาตุและตำบลยางสว่าง	52
ลักษณะภูมิประเทศ.....	53
ลักษณะภูมิอากาศ.....	53
ทรัพยากรธรรมชาติ.....	54
การคมนาคม.....	55
การสื่อสาร.....	57
ลักษณะบ้านเรือนและการตั้งถิ่นฐาน.....	59
ประชากร.....	61
ระบบครอบครัวและเครือญาติ.....	63
ระบบเศรษฐกิจ.....	66
ระบบการเมืองการปกครอง.....	88
ระบบการศึกษาและการขัดเกลาทางสังคม.....	92
ระบบศาสนาและความเชื่อ.....	99
ความเชื่อในเรื่องของไสยศาสตร์ ผี และวิญญาณ.....	104
พิธีกรรม.....	107
ระบบการแพทย์และสาธารณสุข.....	114
บทที่ 4 หมอพื้นบ้านกับการแพทย์พื้นบ้าน	122
หมอธรรม.....	122
หมอต้าแย.....	126
ข้าวเจ้าหรือเฒ่าเจ้า.....	130
หมอเป่า.....	134
หมอล้ำสอง.....	138
หมอขวัญ.....	140
หมอยา.....	144
ประวัติชีวิตของหมอยา.....	151
บทที่ 5 หมอยากับการแพทย์พื้นบ้าน	183
ความเชื่อเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดโรค.....	183
รูปแบบและกระบวนการการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน.....	188
พฤติกรรมของหมอยาและผู้รับการรักษา.....	192

	หน้า
ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของหมอพื้นบ้าน.....	194
บทบาทของหมอพื้นบ้าน.....	199
การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน.....	201
บทที่ 6 การพิสูจน์สมมติฐาน.....	203
บทที่ 7 สรุปผลวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	231
ผลการวิจัย.....	231
ปัญหาการวิจัย.....	235
ข้อเสนอแนะ.....	236
ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ.....	237
รายการอ้างอิง.....	239
ประวัติผู้เขียน.....	247

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	แสดงจำนวนประชากรในช่วงอายุต่างๆ ตำบลธาตุ.....	61
ตารางที่ 2	แสดงจำนวนประชากรในช่วงอายุต่างๆ ตำบลยางสว่าง.....	62
ตารางที่ 3	แสดงสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ตำบลธาตุ.....	67
ตารางที่ 4	แสดงสภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ตำบลยางสว่าง.....	68
ตารางที่ 5	แสดงจำนวนแรงงานที่ไปรับจ้างในเมืองตำบลธาตุ.....	81
ตารางที่ 6	แสดงจำนวนแรงงานที่ไปรับจ้างในเมืองตำบลธาตุ.....	82
ตารางที่ 7	แสดงความรู้และการศึกษาประชากรตำบลธาตุ.....	94
ตารางที่ 8	แสดงความรู้และการศึกษาประชากรตำบลยางสว่าง.....	95